

kunstenaren – in Nederland kennen wij Willem Jan Otten – die zich aangesproken weten tot de katholieke variant van het christelijk geloof, omdat daar de schoonheid nog niet is weggebeeldenstormd. Hoe kan het ook anders dan dat elke zin van de katholieke Taylor leest als poëzie?

Het lijvige boek is een meesterwerk. Niet alleen vanwege de eruditie – kunstgeschiedenis, Engelse of Franse poëzie en literatuur en sociale geschiedenis passeren naast filosofie de revue. Niet alleen vanwege de genuanceerdheid – Taylor doet recht aan de complexiteit van de (filosofie)geschiedenis van religie. Maar ook vanwege de actualiteit – Taylor geeft een diagnose van de huidige seculiere tijd. De meerwaarde van deze diagnose is dat ze de aantrekkingskracht van religie kan verklaren ook in deze tijd.

Ria den Dikken

(docent filosofie op het gymnasium, geeft cursussen aan volwassenen en is recensent).

Gooren, Henri (2010), *Religious conversion and disaffiliation. Tracing patterns of change in faith practices*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 181, ISBN 9780230104532, US\$ 60.

In *Religious conversion and disaffiliation* gaat Henri Gooren nader in op bekering en geeft daarbij ook zijn eigen denkbeelden weer. Voor een goed begrip van Goorens opvattingen zijn drie zaken van belang. Allereerst veronderstelt hij dat degenen die zich bekeren enigszins gemankeerde mensen zijn: *'A prime factor for religious change should logically be some sort of dissatisfaction with current religious affiliation'* (p. 49).

Het tweede punt is 'de bekeringsloopbaan' (*conversion career*). Hieronder verstaat Gooren de in intensiteit op- en neergaande verbintenis met een of verschillende religieuze groeperingen gedurende het leven van een individu. Dit concept is niet nieuw, maar wel nieuw is de uitleg die hij er aan geeft. Hij maakt onderscheid tussen bekering, een ingrijpende verandering van de godsdienstige identiteit die gepaard gaat met binding aan de groep (*conversion*), voor-aansluiting (*preaffiliation*), aansluiting (*affiliation*), en het persoonlijk belijden, uitkomen voor de keuze (*confession*). De laatste fase is een fase van hoge mate van participatie van de bekeerling bij de nieuwe groep en van veel activiteiten om aan anderen zijn nieuw verworven woord voor de wereld te verkondigen, en losmaking (*disaffiliation*) van de (oude) religieuze organisatie. *Bekeringsloopbaan* stelt hem in staat om de interactie tussen individu, religieuze organisatie en de sociaal-culturele context te analyseren, die van belang is om het bekeringsproces te begrijpen.

Tenslotte is er nog het *'holistic, interdisciplinary, and open process model of conversion'* van Rambo (o.a. 1993; 1999). Hiermee worden de typologieën bedoeld, die Rambo in verschillende bijdragen heeft gepresenteerd, en die uit de culturele, sociale, persoonlijke en godsdienstige systemen bestaan, en die elk een eigen gewicht kennen. Gooren voegt hier aan toe: *'Rambo's approach to analyzing conversion is very useful for researchers'* (p. 39). Hij is het eens met Rambo's verwerping van 'universalistische benaderingen': (...) *because each*

conversion is a unique process through time, contextual, and influenced by “multiple, interactive, and cumulative factors”” (p. 37).

Bij deze uitgangspunten kunnen wel wat kanttekeningen worden geplaatst. Het gaat bij bekering, volgens Gooren blijkbaar alleen om mensen die al lid zijn van een kerk of sekte, of in ieder geval op de een of andere manier religieus gebonden zijn. Ontevreden met hun huidige lidmaatschap/binding zou vervolgens leiden tot verandering van godsdienst. Maar als ontevredenheid over het lidmaatschap ten grondslag zou liggen aan een godsdienstige verandering, dan zou de mate van ontevredenheid (*dissatisfaction*) verschil in uitkomst moeten opleveren. Voor bepaalde kerkelijke ‘grensverkeerders’ – *‘the circulation of saints’* – zou dit het geval kunnen zijn, maar daar lezen we bij Gooren niet over. Ongetwijfeld zullen er onder degenen die *‘religious change’* ondergaan enkelen zijn die in meer of mindere mate het gevoel hebben dat ze te kort komen in het leven. Ik vraag me af of we met dit uitgangspunt veel verder zijn dan de aloude deprivatietheorieën. Juist door in te zien dat mensen wellicht niet ontevreden waren, maar wel de kans zagen meer te krijgen van het goede dat ze al genoten, zouden we een stap verder kunnen komen in het verklaren van bekering.

Gooren heeft een ‘losse’ opvatting over wat onder een theorie moet worden verstaan. Het is bij hem geen samenhangend geheel van algemene uitspraken waarmee in gegeven omstandigheden antwoorden op vragen kunnen worden gegeven. Gooren geeft een stelsel van factoren waarmee helaas geen antwoord kan worden gegeven op theoretische en/of empirische verklaringsvragen, zoals wie (re-) affilieert en bekeert zich, en wie niet, wanneer en waarom gebeurt dit (niet)?

Na de inleiding passeren in het eerste hoofdstuk dertien meningen of opvattingen over bekering de revue. Allereerst de hele vroege van Willem James, dan volgt een sprong in de tijd en volgt die van Lofland en Stark (1963) om te eindigen bij de theorie van Stark en Finke uit 2000. Niet een deugt, bezien vanuit Goorens idee van de bekeringsloopbaan; met uitzondering van die van Rambo (1990; 1993). Want: *‘almost all of the conversion approaches mentioned here conform to the typical social science bias of tending to reduce religion to social-economic or psychological factors’* (p. 42; zijn nadruk). Ik kom hier op terug.

In het volgende hoofdstuk stelt Gooren dat er dus een nieuwe benadering nodig is om de vragen rond bekering op de juiste manier aan de orde te stellen (p. 43). De oude gaan vooral over het grensverkeer tussen christelijke kerken en sekten en kennen een chronologische benadering in plaats van een fenomenologische. De meeste opstellers van een (algemene) theorie over (re-)affiliatie en bekering zijn daarbij vergeten dat *‘(S)ocialization and role learning are heavily influenced by cultural patterns and social control’* (p. 41). Gooren eindigt met de verzuchting dat *‘(T)he social science approaches would greatly benefit from the input of theology and mission* p. 42). Ik vermag niet in te zien wat de theologie en de missiologie de sociale wetenschapper baten bij het bestuderen van deze processen, en Gooren maakt me dit ook niet duidelijk.

Dan volgt zijn alternatief, een typologische opsomming van een groot aantal factoren die mogelijk de religieuze activiteit beïnvloeden, maar het hoe en waarom deze dat doen, blijft de vraag. Goorens drijvende vraag ‘waarom worden mensen religieus actief?’ (p. 19) kan niet worden beantwoord met wat hij ons biedt omdat de door hem genoemde ‘factoren’ onvoldoende of geen verklaring vormen voor menselijk religieus gedrag. Wat ontbreekt is een mechanisme dat mensen drijft, en ook wordt het gewicht dat hij aan de verschillende factoren toekent niet nader bepaald.

In het hoofdstuk over de theorie van de religieuze markt geeft hij een selectief overzicht van de kritiek op het model van Stark en Finke (2000). Waar Gooren stelt dat veel studies een gebrek aan empirie vertonen heeft hij een punt. Het is dan ook goed dat hij in een volgend hoofdstuk een aantal ‘bekeringsgeschiedenissen’ presenteert. Deze geschiedenissen zijn ongelijk van kwaliteit en, belangrijker, gaan voorbij aan de mogelijke kleuring die de bekeerling er aan geeft. Dit wordt gevolgd door een hoofdstuk over bekeringsloopbanen in Latijns Amerika, een regio waar Gooren gezien zijn onderzoek goed thuis is. Hij verhaalt van bekering en losmaking bij de Pinksterkerken, bij charismatische rooms-katholieke groepen en mormonen. Gooren sluit zijn boek af met een ‘algemene conclusie’ en ‘aanbevelingen’.

Nog een laatste opmerking. Sommige Amerikaanse godsdienstwetenschappers hebben een wat neerbuigende houding tegenover Europese wetenschappers. Door aandacht te besteden aan wat er in Europa aan onderzoek naar (re-)affiliatie en bekering is verschenen had Gooren met zijn boek een brugfunctie kunnen vervullen tussen de wetenschappelijke gemeenschappen. Gooren schijnt in korte tijd volledig geïntegreerd te zijn in de Amerikaans cultuur en hun perceptie van Europa door weinig of geen aandacht te besteden aan wat er hier is geschreven over het onderwerp.

Durk Hak

(Stichting Pedagogische Opleidingen Groningen)

Collins-Mayo, S. & P. Dandelion (eds.) (2010), *Religion and Youth*, Farnham: Ashgate, pp. 278, ISBN 9780754667681, £17.99.

Conferenties leiden niet alleen tot discussie en ontmoeting, vaak ook worden de bijdragen gebundeld en als boek uitgegeven. Dat geldt ook voor *Religion and Youth*, voor het merendeel samengesteld uit bijdragen aan een symposium in 2008 georganiseerd door *The British Sociological Association, Sociology of Religion Study Group*. De bijdragen zijn ondergebracht in 6 delen, voorafgegaan door een woord vooraf (James Beckford) en een *Introduction* (Collins-Mayo). Een verantwoording van de indeling wordt niet gegeven, wat bij de lezer nog al eens de vraag doet rijzen waarom een bepaalde bijdrage nu staat waar zij staat en niet bij een ander deel is ondergebracht. Zo staan in deel I bijdragen over geloofsoverdracht die evengoed in deel V een plaats hadden kunnen vinden.